

Wandelroute 2 Beneden-Dommel

Het gebied waar de riviertjes de Dommel en Essche Stroom samenstromen is al sinds mensenheugenis een aantrekkelijk leefgebied. Tussen de moerassige rivierdalen lagen enkele zandruggen waarop uitstekend bewoning mogelijk was. Dat was al zo in de Romeinse tijd, wat onder meer blijkt uit archeologische vondsten bij Halder. Maar ook in latere tijden moet het hier goed toeven geweest zijn, gezien het grote aantal landhuizen in de omgeving, zoals Zegenwerp, Blijvendijk en Herlaer.

Wie vandaag de dag van het aantrekkelijke landschap wil genieten doet dat het beste te voet. Over de graskades langs de Dommel en Essche Stroom is het heerlijk wandelen. Vanaf de dorpskern van Sint-Michielsgestel maakt u een rondwandeling die langs de Dommel naar het Landgoed Zegenwerp met zijn eeuwenoude eiken en beuken leidt. Vandaar steekt u via een oud dijkje door naar de Essche Stroom die u stroomafwaarts volgt tot het buurtschap Halder, het punt waar de Essche Stroom in de Dommel uitkomt. Over de zuidelijke grasdijk van deze laatste rivier loopt u terug naar Sint-Michielsgestel.

Er valt tijdens deze wandeling heel wat te genieten, maar toch kan het volgens Waterschap De Dommel allemaal nog fraaier. Zo is bij Zegenwerp een vispassage aangelegd, waardoor zeldzame vissoorten de stuw van Sint-Michielsgestel kunnen passeren en weer verder stroomopwaarts kunnen zwemmen. De Essche Stroom mag in de nabije toekomst opnieuw gaan meanderen en in Sint-Michielsgestel worden oevers vol moerasplanten en graslanden langs de Dommel aangelegd. En wie denkt dat al die nieuwe natuur tot meer wateroverlast zal leiden heeft het mis. Verbreding van het rivierbed, meer natuurlijk verlopende oevers, meer bochten; het zijn allemaal maatregelen waardoor juist meer water kan worden vastgehouden. Natte natuur betekent in dit geval drogere voeten. Uitgezonderd misschien voor een enkele wandelaar.

Praktische informatie

Rondwandeling

Rondwandeling vanaf Sint-Michielsgestel.

U wandelt over graskades langs de Dommel en Essche Stroom en door bospaadjes op Landgoed Zegenwerp. Interessante waterstaatskundige kijkpunten zoals een stuw en een vispassage.

Toegankelijkheid

Honden zijn niet toegestaan op de graskade langs de Dommel bij Halder vanwege schapen. Voor het overige deel zijn honden aangelijnd toegestaan. Het gras op de kades langs de Essche Stroom en de Dommel kan hoog zijn, waterdicht schoeisel wordt aanbevolen. In de bebouwde kom van Sint-Michielsgestel kan de kade langs de Dommel tijdelijk niet toegankelijk zijn vanwege werkzaamheden. In dat geval kunt u gebruik maken van de beschreven alternatieve route.

Lengte

9 km, inkorten niet mogelijk.

Start- en eindpunt van de route

Het Petrus Dondersplein in Sint-Michielsgestel.

Parkeren

Op het Petrus Dondersplein in Sint-Michielsgestel.

Bereikbaarheid startpunt met OV

Van station 's-Hertogenbosch bus 156 naar Eindhoven en 159 naar Veghel, halte Petrus Dondersplein, (ma t/m zo 2 x per uur).

Eten en drinken

Sint-Michielsgestel, Gasterij De Zwaantjes, www.dezwaantjes.nl.

Sint-Michielsgestel, Theehuis 't Haantje, Haanwijk 3.

Openbaar vervoer onderweg

Geen.

Wandelroute 2

lengte 9 km

Topografische ondergrond (c) Topografische Dienst Kadaster Emmen

= 1 km

Landhuis Zegenwerp

Routebeschrijving

- 1 Vanaf kerktoeren op het Petrus Dondersplein naar bushalte lopen
- 2 Bij bushalte **RA** en straat uitlopen
- 3 Aan het eind Schijndelseweg oversteken en **RA**, fietspad
- 4 Waar Schijndelseweg en fietspad bocht maken **RD** naar de Dommel lopen
- 5 Voor de Dommel **LA** en oever volgen
- 6 Na 100 meter slagboom passeren en zandweg langs de Dommel volgen
- 7 Bij stuw **RA** de Dommel oversteken
- 8 Aan overzijde **LA**, onverhard pad langs de Dommel
- 9 Bij bankje van waterschap **RA** eikenlaan Landgoed Zegenwerp in
- 10 Bruggetje bij vistrappen oversteken en op driesprong **RD**
- 11 Waar pad bocht naar landhuis maakt even **RD** en direct daarna **RA** smal pad tussen rhododendronstruiken door
- 12 Pad kronkelt door park, huisje passeren
- 13 Na houten slagboom op driesprong **LA**
- 14 Na 100 meter even voor grote Y-splitsing **RA** bospad in langs bordje 'opengesteld'
- 15 Op kruising **RD** langs weide lopen
- 16 Pad maakt bocht naar **R** en naar **L**
- 17 **RD** tussen twee banen van golfterrein lopen

10

Kijkpunten

A Stuw in de Dommel

De Dommel ontspringt in België in de buurt van Peer. Op weg naar uitmonding in de Maas overbrugt de beek een hoogteverschil van 35 meter. Vanaf de Belgische grens zorgen vijftien stuwen ervoor dat het water op een bepaald peil blijft. Het water wordt onder andere vastgehouden voor natuur, agrarisch gebruik en om te voorkomen dat houten funderingspalen droog komen te staan en gaan rotten. De stuw in de Dommel bij Sint-Michielsgestel is de twee na laatste voor de monding van de beek. Het peilverschil boven- en benedenstrooms bedraagt ruim 1.70 meter.

B Vispassage Zegenwerp

In de Dommel komen veel verschillende soorten vissen voor. Sommige daarvan zwemmen in het voorjaar stroomopwaarts naar plekken waar ze kunnen paaien en kuit schieten. Voorbeelden van deze soorten zijn de riviergrondel, winde, kopvoorn en meer zeldzame soorten als beekprik en rivierprik. Stuwen vormen voor deze vissoorten onneembare hordes. Door de aanleg van vispassages naast de stuwen worden de barrières opgeheven. De vispassage langs het laantje Zegenwerp is 980 meter lang en bestaat uit vijftien natuurstenen drempels. Voor de vissen is het nu mogelijk om de 1.70 meter hoogteverschil van de stuw in kleine sprongen te overbruggen.

C Vijvers op Landgoed Zegenwerp

Zegenwerp is een klein maar fijn landgoed aan de rand van het Dommeldal. Al in de 14e eeuw stond hier een versterkte woning. Het landgoed is in de 19e eeuw ontworpen in Engelse landschapsstijl met statige lanen, glooiende grasvelden en vijvers met grillig verlopende oevers. Het herbergt meer dan honderd jaar oude zomereiken en beuken. Verder is er een eeuwenoud akkercomplex met houtwallen en weiden. Sinds 1982 is het eigendom van Brabants Landschap.

D Essche Stroom en hoogwater

In de winter van 1995 stond het water in dit deel van de Essche Stroom zo hoog dat het door de kades ging sijpelen, waardoor grote gebieden onder water kwamen te staan. Sindsdien zijn de kades flink verstevigd. In de komende jaren werkt het waterschap aan nieuwe plannen om toekomstige wateroverlast voor te zijn. Mogelijk dat overtollig water bij extreem hoge afvoeren tijdelijk 'geparkeerd' wordt in speciaal daarvoor ingerichte gebieden. Een andere manier kan zijn om de Essche Stroom weer te laten meanderen in een brede rivierbedding die tijdens hoogwater onderloopt.

Vispassage bij Zegenwerp

- 18 Aan het eind doorgaande weg oversteken en **LA** trottoir langs fietspad op
- 19 Eikenlaan oversteken en bij picknicktafel **RA** smal bospad langs bordje 'opengesteld'
- 20 Na 50 meter **R** aanhouden
- 21 Op driesprong **RA**
- 22 Op kruising **RD**
- 23 Voor vennetje **RA**
- 24 Half rond vennetje lopen en na ruim 100 meter **RA**
- 25 Op onverharde weg voor weiland **LA**
- 26 Op kruising **RA** langs houten slagboom, onverharde Heidijk
- 27 Houten slagboom passeren en op kruising **RD**
- 28 Op volgende kruising **RD** doodlopende weg in, Het Volmeer
- 29 Weg maakt bocht naar **R**, direct daarna **LA** langs houten slagboom
- 30 Voor het water **RA**, grasdijk langs de Essche Stroom
- 31 Na ruim 1 km houten slagboom passeren en **RA**, onverharde weg
- 32 Aan het eind **LA** en doorgaande weg oversteken
- 33 Bij **Y-12380 RD** Halder inlopen, Nieuw-Herlaer
- 34 Klinkerstraat tot einde gehucht volgen en na huisnummer 20 **LA**
- 35 Voor de Dommel **RA**, onverhard pad
- 36 Na 50 meter door hekje en grasdijk langs de Dommel volgen
- 37 Na ruim 1 km hekje passeren en grasdijk blijven volgen

- 38 Bij Sint-Michielsgestel **RD** fietspad oversteken en pad langs de Dommel blijven volgen *
- 39 Ca. 100 meter voor volgende brug van de Dommel aflopen door straatje
- 40 Aan het eind **LA** straat **ri** de Dommel
- 41 **LA** via brug de Dommel oversteken
- 42 Bij **Y-7172 RD** tot bij kerktoeren op Petrus Dondersplein.

* **Alternatieve route in geval van werkzaamheden langs de Dommel**

- 38 Bij Sint-Michielsgestel **LA** Pieter van der Leebrug over
- 39 Fietspad met bocht naar **R** en naar **L** volgen
- 40 Aan het eind **RA**
- 41 Na 25 meter **LA** langs café De Driesprong
- 42 Drukke Sint-Michielsstraat **RD** oversteken, straat tegen éénrichtingsverkeer in
- 43 Op driesprong **RA**, Heesakkerstraat
- 44 Deze straat helemaal uitlopen en aan eind **RA**, Spijt
- 45 Aan het eind **LA**, Nieuwstraat, en tot op Petrus Dondersplein lopen.

E Halder: een oude nederzetting aan het water

Halder en omgeving vormden in de Romeinse tijd al een aantrekkelijk woongebied. Vlakbij de brug over de Essche Stroom werd in 1962 een vondst van duizenden Romeinse munten gedaan en in 1973 werd in het gehucht zelf een deel van een Romeinse pottenbakkersoven blootgelegd. Kasteel Nieuw-Herlaer is waarschijnlijk in de late Middeleeuwen gesticht door bewoners van het naburige Oud-Herlaer. Het oudste nu nog zichtbare bouwdeel is de achtkantige toren uit de eerste helft van de 16e eeuw. Het huidige hoofdgebouw dateert van 1791.

F De Dommel beeldbepalend in Sint-Michielsgestel

Het uiterlijk van de Dommel binnen de bebouwde kom van Sint-Michielsgestel zal de komende jaren flink veranderen. Gemeente en waterschap werken hier samen aan de totstandkoming van een ecologische verbindingszone. De rivieroeveren worden minder steil gemaakt waardoor er ruimte ontstaat voor water- en moerasplanten. Twee oude rivierarmen, die vooral in trek zullen zijn bij amfibieën en libellen, worden in ere hersteld. En op de drogere oeverdelen zijn bloemrijke graslanden voorzien, geschikt voor allerlei vogels en insecten. Een ware groene metamorfose.

